

Förslaget till ny straffprocessordning i Sverige.

Av Häradshövding ERNST LECHE.

Med utgångspunkt från de av svenska riksdagen år 1931 godkända grunderna för en allmän rättegångsreform har det för ändamålet särskilt tillsatta utredningsorganet — processlagberedningen — utarbetat ett förslag till ny rättegångsbalk. Därmed får ett huvudskede i den svenska processreformen anses avslutat. Det omfattande lagverket, vilket inrymmer omkring sjuhundra paragrafer fördelade på femtio kapitel, avlämnades till Kungl. Maj:t den 29 november 1938 och är för närvarande föremål för granskning i lagrådet.

Lagförslaget reglerar den allmänna processen i såväl tvistemål som brottmål. De processuella bestämmelserna rörande båda slagen av mål uppbäras i huvudsak av samma regler. Sålunda skall både civilprocessen och straffprocessen utspelas inför samma domstolar och med tillämpning av de i moderna rättegångssystem vedertagna grundprinciperna: muntlighet, koncentration, omedelbarhet och fri bevisprövning. Detta innebär, bland annat, att det material, som skall ligga till grund för domen, skall framföras vid offentlig huvudförhandling, muntligen och praktiskt taget i ett sammanhang. Vidare skall processmaterialet i första hand förbringas genom åtgärder vidtagna av parterna själva och på basis av en förhandling dem emellan. Såvitt angår straffprocessen medför detta att domstolens prövning är inskränkt

till den gärning som åtalet avser. Domstolen är emellertid obunden av ansvarsyrkandet i fråga om brottets rubricering och påföljder. Beträffande utredningen och bevisningen in- tar domstolen däremot en friare ställning, i det att den skall tillse att utredningen blir tillförlitlig och fullständig. En icke ringa grad av processledning förutsättes sålunda i mål rörande ansvar för brott som hör under allmänt åtal. Vidare har den misstänkte tillförsäkrats en ställning, som honom i rättegången principiellt likställd med åklagaren. Den misstänkte har sålunda, bland annat, tillförsäkrats skydd mot otillbörliga åtgärder vilka kunna vara ägnade att förmå den misstänkte att uttala sig i en viss riktning.

Utöver dessa allmänna principer må beträffande de i straffprocessen verksamma organen samt detaljerna i själva förfarandet i huvudsak följande framhållas.

Förslaget bibehåller det nuvarande treinstanssystemet med dess nedärvda domstolsformer, d. v. s. såsom första instans häradsrätt på landet och rådhusrätt i stad, hovrätt som mellaninstans samt högsta domstolen som sista instans.

Häradsrätt skall fortfarande bestå av häradshövding med nämnd. Som regel skola i nämnden sitta minst sju och högst nio nämndemän. Vid behandlingen av brottmål, i vilka straffet endast kan bli böter och där målsägande icke finnes, är häradsrätten domför med tre nämndemän. Beträffande domslutet har föreslagits att om alla i nämnden äro ense eller, om antalet nämndemän överstiger sju, minst sju förena sig om samma mening, skall nämndens mening gälla; i annat fall gäller häradshövdingens.

I rådhusrätt skola sitta minst tre och högst fyra jurist- domare. De i vissa städer förekommande polisdomstolarna för handläggning av bagatellmål skola indragas och de mål, som å landet kunna handläggas av häradshövding med tremansnämnd, skola i städerna handläggas av en jurist- domare. Även vid rådhusrätt skall nämnd i vissa fall komma till användning. Sålunda skola i mål om ansvar för brott, varå kan följa två års straffarbete eller strängare straff,

minst sju och högst nio nämndemän deltaga. Är nämnden enhällig blir dess mening gällande. Om eljest minst sju nämndemän biträder den mening som uttalats av någon av juristdomarna, skall denna mening gälla. I andra fall bestämmes utgången av juristdomarna enligt vanlig majoritetsregel; vid lika röstetal för olika meningar gäller den lindrigaste meningen.

Hovrätterna, vilkas antal i lagförslaget fixerats till sex i hela landet, skola arbeta på avdelningar. Å en avdelning få ej sitta mindre än fyra eller flera än fem ledamöter. I regel skall hovrätt hålla sina sessioner på hovrättens stationeringsort. Då förhållandena det påkalla kan hovrätt sammanträda — regelbundet eller tillfälligt — jämväl å annan ort inom hovrättsområdet. Högsta domstolen skall likaledes i regel arbeta på avdelningar. Det domföra antalet ledamöter på en avdelning skall vara lägst fem och högst sju. Varken i hovrätt eller högsta domstolen skall förekomma nämnd eller annan form av lekmännainflytande.

I åklagarhänscende upptar lagförslaget den nuvarande organisationen med justitiekanslern som högste chef för åklagarväsendet i riket, en landsfogde i varje län såsom överåklagare — i Stockholm förste stadsfiskalen — samt därjämte landsfiskaler och stadsfiskaler såsom distriktsåklagare respektive å landsbygden och i städerna. Förslaget räknar även med att biträdande åklagare skola finnas hos de ovannämnda åklagarna. Likaså förutsättes att de nuvarande särskilda åklagarna skola finnas kvar. Särskilda åklagare äro — förutom riksdagens justitieombudsman och militieombudsman — t. ex. sjöåklagare och tullåklagare.

Beträffande åklagarnas behörighet att föra talan i de olika instanserna skall i huvudsak följande gälla. Talan skall föras vid underrätt av distriktsåklagare eller landsfogde, vid hovrätt av justitiekanslern i mål, som skall upptagas omedelbart av hovrätt, och eljest av landsfogde eller distriktsåklagare samt vid högsta domstolen i regel av justitiekanslern. Såväl justitiekanslern som landsfogde skall äga

övertaga uppgift, som tillkommer lägre åklagare. Justitiekanslern kan även förordna extra åklagare att föra talan vid underrätt eller hovrätt samt i vissa fall vid högsta domstolen. Väckande eller fullföljande av åtal i högsta domstolen skall endast kunna beslutas av justitiekanslern och riksdagens ovannämnda båda ombudsmän. Vad här sägs om landsfogde skall i Stockholm gälla förste stadsfiskalen.

Beträffande advokaterna må nämnas, att för riket skall finnas ett allmänt advokatsamfund med av Kungl. Maj:t fastställda stadgar. Endast den som är ledamot av samfundet skall få kallas advokat. Som offentlig försvarare i brottmål skall endast advokat kunna förordnas. Kan offentlig försvarare för misstänkt ej erhållas på frivillighetens väg, skall advokat vara skyldig att mottaga förordnande som försvarare vid domstol i det län, inom vilket han har sitt kontor.

Förslaget innebär nya regler för åtalsrättens utövande. För närvarande äga enligt svensk rätt såväl åklagare som målsägande att väcka talen å brott, som hör under allmänt åtal. I förslaget har emellertid målsägande erhållit allenast subsidiär åtalsrätt beträffande brott som — omedelbart eller efter angivelse — skola åtalas av allmän åklagare. Målsägande får sålunda som regel självständigt föra talan för sådant brott först om åklagaren beslutat att ej åtala eller att nedlägga väckt åtal. Denna subsidiära åtalsrätt har sin huvudsakliga betydelse som kontroll å åklagarens verksamhet.

Med avseende å åtalsrättens handhavande från åklagarens sida bygger förslaget på legalitetsprincipen. Det skall sålunda åligga åklagaren att åtala, då tillräckliga skäl föreligga att den misstänkte är skyldig till brottet. Från denna huvudregel föreslås emellertid vissa avsteg i fråga om ringare brott. Åklagare kan nämligen eftergiva åtal dels vid brott som endast kunna förskylla böter, om det är uppenbart att det ur allmän synpunkt icke är påkallat att den

misstänkte lagföres, och dels i visst fall vid sammanträffande av brott, då en lagföring för något av brotten skulle ur straffsynpunkt vara utan nämnvärd betydelse. I stället för åtal skall åklagare i vissa fall kunna meddela strafföreläggande.

För det processuella förfarandet skola gälla delvis skilda regler, beroende på om fråga är om mål, vari åtalet utföres av åklagare, eller om mål, vari endast målsägande för talan.

Innan allmänt åtal anställes, skall i regel förundersökning äga rum. Denna skall avse dels att utreda huruvida skäl till åtal föreligga och dels att möjliggöra att bevisningen kan förebringas i ett sammanhang vid en huvudförhandling i målet. Förundersökningen kan inledas av polismyndighet eller åklagaren. I förra fallet skall dock åklagaren, så snart han finner det påkallat och senast så snart misstanken riktas mot viss person, övertaga ledningen av förundersökningen.

Åklagaren skall därvid äga påkalla biträde av polismyndighet och uppdraga åt polisman att vidtaga de särskilda åtgärder som undersökningen må påkalla. Undersökningen skall ske på ett objektivt och opartiskt sätt. Även sådana omständigheter, som äro gynnsamma för den misstänkte, skall det sålunda åligga undersökningsledaren att beakta.

Är den misstänkte anhållen eller häktad, har han rätt att på begäran erhålla offentlig försvarare. Sådan kan även förordnas i andra fall, om på grund av sakens beskaffenhet eller eljest den misstänktes rätt icke kan tillvaratagas utan biträde. Offentlig försvarare förordnas av rätten, men hinder möter icke för den misstänkte att själv utse försvarare. Försvararen skall ha rätt att i enrum samtala med den anhållne eller häktade. Är försvararen icke advokat, erfordras dock antingen särskilt medgivande härtill av undersökningsledaren eller åklagaren eller ock beslut av rätten.

Under förundersökningen skall förhör få hållas med varje person som kan antagas sitta inne med upplysning av betydelse för utredningen. I förslaget har en viss befo-

genhet tillagts undersökningsledaren att låta hämta en person till förhör.

Den som befinner sig å brottsplatsen skall vara skyldig att på tillsägelse av polisman medfölja till förhör som hålles omedelbart därefter. I övrigt innehåller förslaget detaljerade bestämmelser om sättet för förhørets hållande.

Då förundersökningen fortskridit så långt att någon skäligen kan misstänkas för brottet, skall han underrättas härom. Åklagaren skall vidare vara skyldig att, så snart det kan ske utan men för utredningen och i varje fall innan åtal beslutas, lämna den misstänkte och försvararen tillfälle dels att taga kännedom om vad som förekommit vid undersökningen och dels att ange den utredning som de å sin sida kunna anse önskvärd. En dylik begäran om verkställande av utredning skall åklagaren tillmötesgå, om det kan antagas att den begärda utredningen kan vara av betydelse. Hålles förhör på begäran av den misstänkte, skall han och försvararen alltid äga att vara närvarande.

På framställning av såväl undersökningsledaren som den misstänkte kan rätten komma att medverka under förundersökningen. Sålunda skall t. ex. åklagaren kunna hos rätten begära förordnande av sakkunnig eller föreläggande för viss person att förete skriftligt bevis eller tillhandahålla föremål för besiktning. Vidare skall vittnesförhör kunna äga rum inför rätten på förundersökningsstadiet. Har undersökningsledaren avslagit den misstänktes begäran, att viss utredning måtte förebringas, eller anser den misstänkte, att det icke förfarits riktigt vid förundersökningen, skall han kunna göra anmälan härom till rätten. Denna skall då kunna hålla förhör i saken och eventuellt vidtaga åtgärd för rättelse.

Förundersökningen skall avslutas med beslut av undersökningsledaren huruvida åtal skall väckas.

I förslaget ha upptagits följande straffprocessuella tvångsmedel: anhållande, häktning, reseförbud, kvarstad och

skingringsförbud, beslag, husrannsakan, kroppsvisitation och kroppsbesiktning. Vidare skall avlyssnande få ske av samtal till och från telefonapparat, som innehaves av den misstänkte eller eljest kan antagas komma att begagnas av honom.

Anhållande skall vara en förberedande åtgärd till häktning och beslut om dess användning meddelas av polismyndighet eller åklagare. Häktningsrätt skall däremot, i motsats till vad nu är förhållandet, allenast tillkomma domstol. Beträffande de tider, som skola gälla för användningen av dessa tvångsmedel, må bland annat nämnas. Senast å femte dagen efter anhållandet skall framställning göras till rätten om den misstänktes häktning; i annat fall skall han omedelbart frigivas. Sedan framställningen inkommit skall rätten så snart ske kan och, om synnerligt hinder ej möter, senast å fjärde dagen därefter hålla förhandling i häktningsfrågan. Har åtal redan väckts eller väckes samtidigt åtal för brottet, skall dock förhandlingen kunna anstå till huvudförhandlingen under förutsättning att denna hålles inom en vecka därefter. Rätten är vid häktningsförhandling domförför med en juristdomare. Vid förhandlingen skola såväl den som yrkat häktningen som den anhållne vara tillstädes. Uppskov med förhandlingen får ej äga rum utan synnerliga skäl och ej utöver fyra dagar, såvida inte den misstänkte begär längre uppskov. Häktningsfrågan skall prövas på grundval av vad som förekommit vid förundersökningen och förhandlingen. Därutöver får ej utredning förebringas utan särskilda skäl. Man beräknar att häktning i allmänhet torde komma att ske under förundersökningen och alltså innan åtalsbeslut ännu föreligger. I detta fall skall rätten i samband med häktningsbeslutet utsätta den tid, inom vilken åtal skall väckas. Överstiger den utsatta tiden två veckor, skall rätten, så länge den misstänkte är häktad, och till dess åtal väckts, med högst två veckors mellanrum ånyo hålla förhandling. Därvid skall rätten tillse

att utredningen bedrives så skyndsamt som möjligt. I vissa fall skall dock rätten kunna besluta om längre tids mellanrum. Sedan åtal väckts skall rätten av eget initiativ kunna upptaga frågan om den tilltalades häktande.

Beträffande häktningsgrunderna må nämnas att såsom ny häktningsgrund införts, att anledning förekommer att den misstänkte fortsätter sin brottsliga verksamhet. Häktning skall icke i något fall vara ovillkorlig och skall i regel icke kunna förekomma i andra fall än då frihetsstraff kan följa å brottet. Enligt förslaget skall häktning kunna ske vid bötesbrott i det fall att den misstänkte saknar hemvist inom riket och det skäligen kan befaras, att han genom att begiva sig ur landet skall undandraga sig lagföring eller straff.

I vissa fall skall enligt förslaget reseförbud kunna användas i stället för häktning. Förordnande härom skall kunna meddelas av undersökningsledaren, åklageren eller rätten. Har reseförbud meddelats av annan än rätten, skall den misstänkte kunna få förbudet prövat av rätten. Med reseförbud skall kunna förenas skyldighet för den misstänkte att å vissa tider vara tillgänglig i sin bostad eller på sin arbetsplats eller att anmäla sig hos polismyndighet i orten eller annat villkor som kan anses erforderligt för hans övervakande. Överträdes reseförbudet, skall den misstänkte i regel omedelbart anhållas eller häktas.

Beslut om beslag, husrannsakan samt kroppsvisitation och kroppsbesiktning skola i regel meddelas av åklageren, undersökningsledaren eller polismyndighet och i vissa fall av polisman. Den som drabbas av åtgärden skall i regel kunna påkalla rättens prövning av beslutet. Sedan åtal väckts kan rätten självant upptaga frågan därom. Beslut om avlyssnande av telefonsamtal skall enligt förslaget meddelas av rätten och får icke ifrågakomma i andra fall än då någon skäligen kan misstänkas för brott, varå icke kan följa lindrigare straff än straffarbete i två år.

Förundersökning skall icke äga rum vid enskilt åtal och detta oberoende om åtalet avser ett brott, som endast målsägande äger åtala, eller ett brott under allmänt åtal, där målsäganden utövar sin subsidiära åtalsrätt. Det ankommer i dessa fall på målsäganden att själv sörja för erforderlig utredning. Förberedelse skall äga rum enligt i huvudsak samma regler som gälla för tvistemål.

Åtal skall i regel väckas genom skriftlig stämningssökan till rätten; denna skall dock i den omfattning som finnes lämplig kunna uppdraga åt åklagaren att själv utfärda stämning. I stämningssökningen skall uppgivas den brottsliga gärningen, tid och plats för dess förövande och de övriga omständigheter som karakterisera den samma, ävensom tillämpliga lagrum. Åklagarens uppgift om gärningen är av särskild betydelse enär, såsom i det föregående anmärkts, rättens prövning icke får avse annan gärning än den för vilken yrkats ansvar. Ansökan skall vidare innehålla uppgift å de bevis åklagaren vill åberopa och vad han vill styrka med varje särskilt bevis. Har förundersökning ägt rum, skall protokoll däröver tillställas rätten jämte de skriftliga handlingar och föremål som åklagaren ämnar åberopa som bevis. I regel kommer stämningen att innefatta föreläggande för den tilltalade att svara i målet jämte anmodan att hos rätten uppgiva de bevis han å sin sida vill åberopa vid huvudförhandlingen och vad han vill styrka med varje bevis. Om förhållandena det medgiva, kan den tilltalade dock omedelbart kallas till huvudförhandling.

Före huvudförhandlingen skall rätten vidtaga sådana förberedande åtgärder som inhämtande av yttrande från sakkunnig, meddelande av föreläggande om företeende av skriftlig handling eller föremål och upptagande av bevis utom huvudförhandlingen. Denna skall hållas så snart ske kan. Är den tilltalade anhållen eller häktad skall huvudförhandlingen i regel äga rum inom en vecka från den dag då åtal väcktes. Vid huvudförhandlingen skall den tilltalade

vara personligen närvarande om målet rör allmänt åtal och straffarbete kan följa å brottet. I andra mål skall han infinna sig personligen om hans närvaro ej kan antagas sakna betydelse för utredningen. Under vissa förutsättningar kan rätten förordna om hans hämtning. Erfordras att målsäganden hörs, kan rätten förelägga honom vid vite att komma tillstådes.

Huvudförhandlingen skall i regel fortgå utan avbrott till dess målet är färdigt till avgörande. En påbörjad huvudförhandling skall i regel ej kunna uppskjutas. Under vissa förutsättningar kan dock huvudförhandlingen fortsätta vid ett senare rättegångstillfälle. Det kräves dock att domstolens sammansättning då är oförändrad och att målet upptages till slutlig handläggning inom fjorton dagar från första förhandlingens slut. I annat fall skall ny huvudförhandling hållas vid vilken målet skall upptagas till fullständig handläggning. I vissa fall kan, ehuru den tilltalade uteblivit eller inställt sig allenast genom ombud, huvudförhandling likväl äga rum och målet avgöras. Detta kan ske om den tilltalade avvikit, sedan stämning delgivits honom, eller om å brottet icke kan följa svårare straff än fängelse. En grundförutsättning i båda fallen är emellertid att saken kan utan den tilltalades närvaro nöjaktigt utredas. Den dom, som sålunda meddelas mot den tilltalade, skall vara grundad på en materiell prövning.

Vid huvudförhandlingen skall alltid åklagaren vara närvarande och, om offentlig försvarare förordnats, denne. Uteblir den sistnämnde kan rätten förordna annan försvarare.

Förhandlingen skall inledas med en framställning från åklagarens sida av ansvarsyrkandet. Därefter skall den tilltalade uppmanas att ange, huruvida han erkänner eller förnekar gärningen. Erkänner den tilltalade, medför detta icke att den erkända omständigheten skall anses bevisad, och fritager ej heller åklagaren från skyldigheten att vidare utveckla åtalet. Det är emellertid uppenbart att erkännandet

kommer att hava betydelse med hänsyn till åtalets utveckling och bevisföring. Sedan åklagaren utvecklats åtalet skall målsäganden höras. Den tilltalade skall därefter uppmanas att i ett sammanhang yttra sig över vad åklagaren och målsäganden anfört. Någon skyldighet för den tilltalade att yttra sig föreligger dock icke. Hans vägran att yttra sig kan emellertid läggas honom till last vid bevisprövningen. Åklagaren och målsäganden skola med rättens tillstånd kunna ställa frågor till den tilltalade. Även försvararen skall kunna framställa frågor. Sedan förhöret i denna del avslutats skall bevisningen förebringas.

Protokollen från förundersökningen skola icke läggas till grund för huvudförhandlingen. Enligt förslaget må vid förhör med målsäganden eller den tilltalade eller med vittne skriftlig uppteckning av vad han tidigare anfört inför rätten eller vid förundersökning icke uppläsa i annat fall än då hans utsaga vid förhöret avviker från den tidigare utsagan eller han vid förhöret underlåter att yttra sig.

Enskilt åtal skall liksom allmänt åtal indledas genom stämning. Målet skall beredas till huvudförhandling efter i huvudsak samma regler som ett tvistemål. För huvudförhandlingen skola bestämmelserna om huvudförhandling i brottmål äga tillämpning. Uteblir målsägande från sammanträde för muntlig förberedelse eller från huvudförhandling skall, om den tilltalade yrkar det, målsäganden förlora sin rätt att tala å brottet. Har förklaring härom meddelats, skall dock målsäganden inom viss tid äga att hos rätten begära målets återupptagande.

Beträffande mindre brottmål medger förslaget vissa lättnader i fråga om förfarandet. Föreligger erkännande av den misstänkte, kan i vissa fall rättegång undvikas och i stället strafföreläggande komma till användning. Detta kan ske, om å brottet icke kan följa svårare straff än böter, dagsböter och normerade böter undantagna. Beträffande bötesmål i allmänhet skall förundersökning icke vara erforderlig, utan åtal skall kunna ske omedelbart, Rätten skall

också då åtal väckts, kunna utsätta brottmål omedelbart till huvudförhandling utan föreläggande för den tilltalade att inkomma med bevisuppgift.

Från underrätt skall målet kunna fullföljas till hovrätt efter vad. Förfarandet i hovrätt inledes med en skriftväxling mellan parterna. Anses det för målets beredande erforderligt, att part eller annan höres muntligen, skall hovrätten äga förordna härom. Under målets beredande skola parterna vara skyldiga att uppgiva de nya bevis de vilja åberopa i hovrätten. Även i hovrätt skall huvudförhandling i regel äga rum. I vissa fall kan dock mål få avgöras på innehållet i handlingarna. I brottmål är huvudförhandling ej nödvändig, om den tilltalade av underrätten frikänts eller dömts till böter eller fällts till vite och det ej förekommer anledning att döma till svårare straff eller annan påföljd än nyss nämnts. Hovrätten skall emellertid kunna förordna om huvudförhandling även i dylika fall. Vid huvudförhandling i brottmål skall den vid underrätten förebragta bevisningen kunna framläggas genom hovrättens försorg av en ledamot i rätten eller särskild föredragande. Denna bevisning bör, även då den framlägges av parterna, förebringas före de bevis som skola upptagas omedelbart i hovrätten. Efter bevisningen skola parterna slutföra sin talan. I brottmål, däri fråga är om straffarbete, skall den tilltalade i regel infinna sig personligen.

Från hovrätt skall målet kunna fullföljas till högsta domstolen genom ansökan om revision. Huvudregeln är att målet får komma under högsta domstolens prövning endast om domstolen meddelat tillstånd därtill. Sådant prövningstillstånd skall kunna meddelas dels om för enhellig lagtolknig eller rättstillämpning är av synnerlig vikt, att talan prövas av högsta domstolen, eller parten visar, att talans prövning eljest skulle ha synnerlig betydelse utöver det ifrågavarande målet, dels ock om med hänsyn till omständigheterna i målet skäl förekomma till sådan prövning.

Den sistnämnda grunden avser företrädesvis, att anledning föreligger att göra ändring i hovrättens dom. Utöver nu nämnda regler ha meddelats föreskrifter av innebörd i huvudsak, att om den fullföljda talan rör endast lindrigare brott, prövningstillstånd får meddelas endast då avgörandet har prejudikatintresse eller synnerlig betydelse utöver det föreliggande målet. I behandling av frågor om prövningstillstånd skola deltaga tre ledamöter av högsta domstolen. För beviljande av prövningstillstånd med hänsyn till omständigheterna i målet är tillräckligt, att en av de tre ledamöterna finner tillstånd böra meddelas.

Som regel skall muntlig huvudförhandling äga rum i alla revisionsmål, beträffande vilka prövningstillstånd meddelats. För sådan förhandling gälla i stort sett samma regler som för hovrätt. För upptagande av bevisning i högsta domstolen gälla dock särskilda bestämmelser. Vittnesbevisning och viss annan därmed jämställd bevisning, som upptagits vid lägre rätt, må sålunda ånyo upptagas i högsta domstolen endast om synnerliga skäl därtill äro.